

Nyilasok Komáromban és környékén az első bécsi döntést követően

---

ILDIKÓ BAJCSI

Arrow Cross in and around Komárom (Komárno) after the First Vienna Award

Keywords: Arrow Cross; Felvidék; Upper Lands; southern Slovakia; reattachment; Komárom (Komárno) and its surroundings; far right; Andor Jaross; Arrow Cross terror

---

DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v26y2024i2.02>

Bevezető

Az 1944. október 16-án Szálasi puccsa után a „visszatért” Felvidéken, így Komáromban és környékén is a nyilasok kezébe került a hatalom. A helyi tisztviselők leváltásával párhuzamosan a dél-szlovákiai területeken is megkezdődött azoknak a terrorcselekményeknek a sora, amelyek elsőként a deportálásoktól megmenekült zsidókat és a Szálasiék rendszerével szembekerülő helyeket érintették. A nyilaskeresztesek azonban már jóval korábban megvetették lábukat a felvidéki területeken, így Komáromban és környékén is. A nyilasok dél-szlovákiai szerepvállalásának részletes feltárása egyelőre a történetírás adósságai közé tartozik; az írás ezt a hiányosságot kívánja némileg pótolni, s a komáromi és a Komárom környéki nyilas mozgalom 1938 és 1945 közötti történetéhez, vagyis az első bécsi döntést követő ún. „magyar időkben” bekövetkezett cselekedeteihez nyújt adalékokat. Az 1938. november 2-ai első bécsi döntés értelmében Magyarországhoz 11 927 km² területet csatoltak vissza, mintegy 1 millió lakossal, akiknek – az 1938-as magyar összeírás alapján – 84,4%-a volt magyar nemzetiségű. (Sallai 2008, 145. p.) Az 1938 novemberétől felvidéki miniszteri pozícióba juttatott Jaross Andor és Imrédy Béla miniszterelnök között létrejött érdekszövetség által a Jaross irányítása alatt levő Egyesült Magyar Párt (EMP) a szlovák falvakban jelenlevő Hlinka-féle Szlovák Néppárt mellett egyedüli pártként működött a Felvidéken. (Bajcsi 2023b, 25. p.)

A nyilasok tevékenysége Komáromban és környékén a visszacsatolást követően

A felvidéki nyilasok társadalmi bázisának a meghatározása azért is nehéz, mivel a „visszatért” területeken nem tartották meg az 1939. májusi választásokat. Jarossék s a kormány a saját sajtóorgánumaikon belül – a *Felvidéki Magyar Hírlap*, valamint az Imrédy kormányához közeli lapok hasábjain – pedig azt hangoztatták, hogy a Felvidék egységesen áll az EMP politikája mögött. (Simon 2014, 65–66. p.) A szélsőjobboldali s más ellenzéki lapok, valamint a levéltári dokumentumok viszont rámutatnak a nyilasok tevékenységére a visszacsatolt területeken. Bár az 1938-as első bécsi döntéskor a magukat nemzetiszocialistáknak nevező magyarországi pártoknak nem volt előzményük a „visszatért” területeken, a Csehszlovák Fasiszta Párt (vagyis a Národná obec faštická) alá tartozó Árja Front Magyar Osztály (Československá faštická strana – Maďarská sekcia Árijského frontu) igyekezett híveket gyűjteni a dél-szlovákiai járásokban, így Komáromban is.¹

A kommunizmust népszerűsítő szélsőbaloldali eszmék a két világháború közötti időszakban nagyon népszerűek voltak a magyar többségű területeken, így Komáromban és a Komáromi járásban is. Ebben közrejátszottak a magyarlakta területek – sok esetben a nacionalista alapú csehszlovák földreform következményeivel is összefüggő – szociális és gazdasági nehézségei. Így az sem meglepő, hogy a két háború közötti időszakban a szélsőséges eszmék irányában egyre fogékonyabb magyar többségű járások lakosságának 20-25%-a adta az 1930-as országos választásokon voksát a Csehszlovák Kommunista Pártra. (Simon 2010, 35 p.)

Az első bécsi döntést követően más „visszatért” településekhez hasonlóan Komáromban és környékén sem sikerült feloldani a gazdasági feszültségeket. A gyárakat a csehek leépítették, a hadi- és aggregéyek elmaradtak, a munkanélküliség egyre nőtt, a város pedig hárommillió pengőnyi adósságot halmozott fel. (Bajcsi 2020b, 38. p.) Az 1939. év elején a főispán a felvidéki tárcanélküli miniszternek küldött hangulatjelentésében utalt rá, hogy „Komárom megyei városban, illetve annak felszabadult részén a

1 Az Árja Front (ÁF) az 1930-as évek második felében egyre népszerűbbé vált a dél-szlovákiai járásokban, így Komáromban és környékén is. 1936/1937 fordulóján az ÁF a következő járásokban terjedt leginkább: Zselíz, Ipolyság, Párkány, Verebély, Korpona, Ógyalla, Léva Vágsellye, Nyitra, Komárom, Galánta, Érsekújvár, Aranyosmarót, Somorja, Dunaszerdahely, Losonc, Pozsony. (Ristveyová–Hruboň 2021, 217. p.) Ebben nagy szerepe volt Fučík Lajosnak, az Árja Front egyik magyar elnökségi tagjának, aki a dél-szlovákiai településeken népszerűsítette a fasiszta párt tevékenységét. 1938-ban például a Komárom környéki falvakban a vasárnapi szentmisét követően fekete egyenruhában terjesztette a párt vezetőjének, Radola Gajdának a képeit és a szerveződés propagandaplakátjait. (Ristveyová–Hruboň 2021, 217. p.)

helyzet majdnem megegyező az egyes járásokban található és jelentett helyzettel. A lakosság hangulata megfelelő”, de azt is hozzátette, hogy „a nyilas párt szervezkedése észrevehető Komáromban is”.²

A nyilasok helyi aktivitására utal a főispán belügyminiszternek küldött 1939. februári jelentése is. A megyei vezető kifejtette, hogy a szociális nehézségek ellenében megfelelő lépéseket szükséges tenni a kormány részéről a szélsőjobboldali szervezkedések megfékezésére: „Ellenpropagandául legjobban szolgál az, ha a munkanélküliek számára minél több munkaalkalmat iparkodik a kormány teremteni, mert általánosan ismert lévén az a tény, hogy a különböző nyilas pártok elsősorban a csöcselék körében nyernek talajt, utóbbi csökkentésével egyben az ő terjedési körüket szűkítjük meg”.³ Az írás kitért arra is, hogy a felvidéki magyarok körében más pártokhoz hasonlóan a szélsőjobboldaliak is az igencsak népszerű földreform ígéretével igyekeznek maguknak csatlakozókat nyerni.

Hozzá kell tenni, hogy az 1930-as években több, a nácikhoz közeli, nemzetiszocialista, szélsőjobboldali párt működött Magyarországon. A nemzetiszocialistákat összefogó Nyilaskeresztes Front 1940 szeptemberében beolvadt a Nyilaskeresztes Pártba, ezáltal pedig létrejött a nyilas egységfront, amelynek elnöke a börtönből ekkor szabaduló Szálasi Ferenc lett. (Paksa 2013, 340. p.) A szélsőjobboldali *Magyarság* c. lap már a visszacsatolást megelőző hetekben hírt adott róla, hogy a Csallóközben a nyilaskeresztes mozgalom nagy lendületet vett. Ezek után kifejtette, hogy miközben az idősebb generáció távolabbról szemléli a nyilasokat, a középnemzedék – vagyis a harmincasok közül sokan – a bolsevik eszmék iránt érdeklődik, a harmincasok nagyobbik része, valamint a fiatalság többsége viszont a szélsőjobboldali eszmék felé tájékozódik. Majd hozzátette: „Ez a fiatalság azt mondja: én intranzigens magyar és határozottan szélsőjobboldali vagyok.” A lap véleménye szerint a mozgalom folyamatos térnyerésének tudható be az is, hogy a csallóközi falvak házaira nyilaskereszteseket festenek. Majd arra is kitért, mindez összefüggésben áll az ún. „felvidéki zsidókérdéssel”, hiszen a nyilasszimpatizáns szélsőjobboldali sajtó szerint a helyi zsidók az első Csehszlovák Köztársaság időszakában a cseheket támogatták, ezzel pedig maguk ellen fordították a „visszatért” lakosság javát.⁴

A 8 *Órai Újság* 1939. júniusi cikke pedig már egyenesen a nyilasok egyik központjaként említette Komáromot – Kassa és Érsekújvár mellett.⁵ Majd a következőket je-

2 Štátny archív Nitra, Fond Komárňanská župa III. (A továbbiakban: ŠA Nitra, f. ŽK III.), 14 biz./1939. Helyzetjelentés a felvidéki törvényhatóságokról. A főispán a tárcanélküli miniszternek. 1939. január 28.

3 ŠA Nitra, f. ŽK III. 53 biz./1939. Szigorúan bizalmas. Helyzetjelentés a felvidéki törvényhatóságokról. A főispán a tárcanélküli miniszternek. 1939. február 8.

4 *Magyarság*, 1938. október 23. Terjed a nyilaskeresztes mozgalom a Felvidéken, 9. p.

5 Ugyanakkor Simon Attila megjegyzi, hogy az Érsekújvárott 1939 februárjában a nyilasok által

gyezte meg: „a felvidéki szervezetek épp úgy, mint az anyaországban, egyáltalán nem válogattak a párttagokban és különösen a feloszlott magyar kommunista párt volt tagjait igyekeznek a maguk részére beszervezni.”⁶

Nyilas szervezkedés a Komáromi járásban 1940-ben

Szálasi Ferenc elnökké választását követően, vagyis 1940-től a „visszatért” területeken, így Komáromban és környékén is tovább terjeszkedett a Nyilaskeresztes Párt. (Vadkerty 2008, 8. p.) Ezt jelzi a komáromi rendőrfőkapitányság vezetőjének 1940. nyári jelentése is, melyből kiderül, hogy Komáromban a zsidók által lakott Hajnal és Nádor utcákra festettek a nyilasok „Jön Szálasi!” jelmondatokat s 50 cm nagyságú nyilaskeresztek.⁷ Szüllő Gábornak, a Nyilaskeresztes Párt komáromi járásvezetőjének 1940. év végi bejelentéséből azt is megtudhatjuk, a komáromi központi pártszervezet mellett a Komáromi járáshoz tartozó településeken sorra alakultak a párthelyiségek. A pártalapszervezet alapító tagjainak a többsége egyébként földműves volt: Őrsújfalun (Ribarics József), Csallóközarányoson (Sandrik Márton), Ekelen (Juhász Mártonné), Nemesócsán (Soós Sándor), Bogyán (Antal Gusztáv), Tanyon (Czirók Sándor), Csicsón (Bödök István), Nagymegyeren (Botló Vince), Ekecsen (Halász Imre), Lakszakállason (Németh Vince), Keszegfalván (Smidák László) és Gútán (özv. Marossy Gézáné).⁸

Balogh Miklós komáromi városi képviselő a gazdasági szempontokat hangsúlyozta a helyi csatlakozások fő okaként. Balogh a Magyar Élet Pártja 1940. decemberi városi értekezletén a felvidéki nyilasok öt alcsoportját különböztette meg. Kiemelte, hogy „olyanok vannak soraikban, akiket az elmúlt húsz év alatt sohasem lehetett a magyar

---

megtartott első nyilvános rendezvényen az 500 érdeklődőnek mindössze elenyésző része lépett be a pártba. A Felvidéken egyébként 1938–1939-ben lendületet nyert nyilasok iránti érdeklődés 1941-től a legtöbb dél-szlovákiai városban alábbhagyott. Dunaszerdahelyen 1941-ben például 167 nyilastagot regisztráltak, 1944-ben pedig 70 fő alá csökkent a taglétszámuk. Ezekből az adatokból, valamint a főszoigabírói jelentésekből adódóan feltételezhetően Komáromban is folyamatosan csökkent a nyilaspártiak száma a „magyar időkben”. A komáromi nyilasok taglétszámáról azonban – forrás híján – egyelőre nem tudunk pontosabb információval szolgálni. A fentiekhez lásd: Simon 2014, 68–69. p.

6 8 Órai Újság, 1939. június 7. Nyilasszervezkedés a Felvidéken, 1. p.

7 Štátny archiv Nitra, Pracovisko Archiv Komárno, Fond Municipálne mesto Komárno II. (A továbbiakban: ŠA Nitra, pob. Komárno, f. MMK-II.) adm. 11382/1940. Nyilaskeresztes jeleknek, jelszavaknak úttestekre, házak falára való felfestése. A m. kir. rendőrség komáromi kapitányságának vezetőjétől a polgármesternek. 1941. június 20.

8 A Nitra, pob. Komárno, Fond Hlavnoslúžňovský úrad Komárno (A továbbiakban: ŠA Nitra, pob. Komárno f. HSÚ Komárno), 52 adm./1941. Nyilas párthelyiségek bejelentése a Komáromi járásban. Szüllő Gábor, a Nyilaskeresztes Párt Komáromi járás vezetőjétől a főszoigabírói hivatalnak. 1940. december 30.

kisebbség soraiban látni, sokan a legszélsőségesebb nemzetközi vizekről eveztek a pártba, sokan az idők változása során felfedezték nemzetiségi voltukat és már jó előre biztosítani akarják pozíciójukat, ismét mások, mint a megszállás alatt, most is konjunkturális okokból szegődnek a nyilaspártba”. Azt is hozzátette, elenyésző azok száma, akik meggyőződésből léptek be a nyilasok közé. Véleménye szerint ez utóbbiak rövid időn belül belátják majd tévedésüket, s az egységes Magyarország mellé állnak.⁹

Komáromban és környékén is jellemzően a szociális eszmék iránt fogékonyabb egykori szociáldemokraták, kommunisták körében találtak támogatókra a nyilasok. A városban agitáló nyilaspártiaknak a gazdasági és a szociális problémákat előtérbe helyező frazeológiája is sok szempontból megegyezett a kommunista retorikával. Erre világított rá a *Komáromi Lapok* 1940. március 23-i cikke is, amely egy olyan komáromi nyilas írásomunkásról adott hírt, aki a városban a kormány ellen agitált, s „a magyarságra nézve olyan kijelentéseket tett, ami családom minden tagját felháborította”. A cikk a „barna bőrkabátos” írásomunkásról végül megjegyzi: „azt hittük, hogy valamilyen késői Lenin-fiú a tettes. Kiderült azonban, hogy magát nyilasnak nevező fajmagyar elégedetlenkedő az eset hőse. Ezek után felvetjük a kérdést: Mi a különbség a kettő között?”¹⁰

Az ekecsi születésű Földes Lajos is egykori kommunistaként csatlakozott a nyilasokhoz 1940-ben. Felesége a Komáromi Járási Népbírósághoz intézett kérelmében hangsúlyozta, férje azért lépett be a pártba, mert a nyilasok elhitették vele, hogy egyedül ők képviselik a helyi munkásérdekeket.¹¹ A komáromi Kurcsa János pedig 1939-ben „titkos kommunistaként” állítólag azzal a céllal épült be a nyilaspártba, hogy szétrobantsa azt.¹²

Fontos megemlíteni, hogy a gazdasági és szociális szempontú csatlakozások mellett az is előfordult, hogy a nyilasok megfélemlítéssel kényszerítettek helyi lakosokat a pártjukba való belépésre. Miklós Imre állítása szerint például Pataky Ferenc komáromi lakos, aki egyébként 1940-ben csatlakozott a nyilasokhoz, a hajógyári munkások vezetőjeként többeket „mindenféle fenyegetéssel és munkából való kidobással és interná-

-
- 9 *Komáromi Lapok*, 1940. december 7. Lelkes hangulatban folyt le a Magyar Élet Pártja komáromvárosi pártszervezetének értekezlete, 2. p.
- 10 A cikk szerint a következőket mondta: „Kár volt a piszkos, szemét magyaroknak ezt a területet átengedni, jobb lett volna, ez is maradt volna vissza úgy, mint Pozsony, akkor jobb dolgunk lett volna. Majd megmutatjuk, hogy Pozsony sem lesz soha többé magyar.” *Komáromi Lapok*, 1940. március 23. Magyargyalázó „nyilas” szellemi írásomunkás, 5. p.
- 11 Štátny oblastný archív Bratislava, Ľudové súdy, Okresný Ľudový Súd – Komárno (A továbbiakban: ŠOBA, Ľudové súdy, OLS Komárno) 5. doboz, T Ľud 35/45 Földes Lajos ügye. Földes Lajosné kérelme férje szabadon bocsátása ügyében. 1945. szeptember 25.
- 12 ŠOBA, Ľudové súdy, OLS Komárno, 5. doboz, T Ľud 34/45 Kurcsa János ügye. Igazolás. Komárom-Esztergom vm-i rendőrőrnagytól a Komáromi Járási Népbíróságnak. 1945. szeptember 25.

lással erőszakolt arra, hogy pátjukba belépjen”.¹³ Ugyanakkor a korábban szociáldemokrata elveket valló Pataky tagadta Miklós vádjait, s hangsúlyozta, hogy már 1941-ben kilépett a nyilaspártból.¹⁴ Érdeemes azonban megjegyezni, hogy a népbírószági anyagok sokszor egymással ellentétes és öngazoló vallomásokat tartalmaznak, ezért azokat érdemes fenntartással kezelni.

Jaross Andor és a komáromi nyilasok 1941-et követően

Bartal Iván, vagyis Komárom vármegye főispánja már 1939. februári helyzetjelentésében hangsúlyozta az Imrédy és a Jaross által alapított (szélsőjobboldali) fajvédő Magyar Élet Mozgalom (MÉM)¹⁵ jelentőségét a felvidéki nyilas szervezkedés megfékezése ügyében. A tárcanélküli miniszternek azt javasolta, hogy a „MÉM mozgalmat kellene még szélesebb körben terjeszteni, agitációs gyűléseket rendezni, nem csak a nagyobb városokban, de kisebb vidéki centrumokban is, esetleg ennek a mozgalomnak politikai párttá alakításáról gondoskodni”.¹⁶ Tehát már ebben az időszakban világos volt a Jaross Andorhoz köthető, szélsőjobboldali eszmékre épülő mozgalom szerepe a Felvidéken szervezkedő nyilaspártiakkal szemben. Jaross azért is volt előnyben a nyilasokhoz képest, mert belülről ismerte a felvidéki társadalmat, ez pedig nagyban segítette őt a „visszatért” lakosság megszólításában.¹⁷ A nyilaspártiak frazeológiája ugyanis Szvatkó Pál *Felvidéki Magyar Hírlap*ban közölt cikke szerint is sok esetben eltért a Felvidéken megszokott formáktól: „a felvidéki embert nem lehet becsapni [...] Ő átélte a szocializmus formáit, valamennyi tündöklését és nyomorát, a vérében van az alapérés, s a meglévő magyar társadalmi kategóriák lebontását régen elvégezte”.¹⁸ Ebből

13 ŠOBA, Ludové súdy, OLS Komárno, 5. doboz, T Lud 21/45 Kurcsa János ügye. Jelentés Miklós Imre részéről Kurcsa János ellen. 1945. április 30.

14 ŠOBA, Ludové súdy, OLS Komárno, 5. doboz, T Lud 34/45 Kurcsa János ügye. Jegyzőkönyv Pataky Ferenc részéről. 1945. május 3.

15 Imrédy és Jaross egyre szorosabb szövetségét jelzi, hogy 1939 januárjában a jobboldali és a szélsőjobboldali erők összefogása, valamint egy új párt megteremtése érdekében Imrédy Béla létrehozta a Magyar Élet Mozgalmat, ahol nemcsak Rátz Jenő és Hóman Bálint, de Jaross Andor is vezetői pozíciót kapott. Imrédy kijelentette beszédében, „hogyan olyan politikai keretet akar teremteni, amelyben jelenlegi politikai barátain és támogatóin kívül új erők is helyet és tért kapnak a közös munka elvégzésére. Ezért ünnepélyesen kibontotta a Magyar Élet Mozgalom lobogóját s bejelentette, hogy az irányításban még Jaross, Rátz és Hóman vesznek részt. Különös gonddal fogalmazta meg az új alakulás elvi alapjait, hogy olyan platformot alakítson ki, amely a különböző irányból érkező jobb- és szélsőjobboldali erők számára egyaránt elfogadható”. (Sipos 1966, 72. p.)

16 ŠA Nitra, f. ŽK III., 53 biz./1939. Helyzetjelentés a felvidéki törvényhatóságokról. A főispán a tárcanélküli miniszternek. 1939. február 8.

17 Jaross szerepéről bővebben lásd: Bajcsi 2023a.

egyúttal az is kiderült, hogy a felvidéki publicista Jarossékhoz hasonlóan az ún. „felvidéki néplélekkel” ellenkezőnek ítélte meg a nyilas eszméket.¹⁹

Érdeemes megjegyezni, hogy terjeszkedése nyomán a Nyilaskeresztes Párt még szlovák tagozat létrehozását is kezdeményezte a „visszacsatolt” Felvidéken. (Paksa 2013, 209. p.) Jaross Andor már az EMP 1939. áprilisi somorjai nagygyűlésén megtartott beszédében, amelyben a marxizmust „elkorcsosult” gondolatnak bélyegezte, igyekezett a nyilasokhoz csatlakozott személyeket megszólítani. Kiemelte, hogy „a nyilasok táborában vannak radikális reformokat akaró meggyőződéses jó magyarok, de mi úgy gondoljuk, hogy a mai idő nem alkalmas politikai kísérletekre...”²⁰A *8 Órai Újság* 1939. júniusában pedig egyenesen azt írta, hogy Jaross Andor személyes hívei közül sokan támogatják a nyilasok munkáját.²¹ Mindenesetre ez a tendencia a MÉM párttá alakulását követően épp az ellenkezőjét mutatta, vagyis az egykori nyilasok jó része Jarossékhoz igazolt át a Felvidéken.²² Itt kell megjegyezni, hogy az EMP-t egyébként még 1940 tavaszán beolvasztották a kormánypártba, vagyis a Magyar Élet Pártjába. (Simon 2014, 75. p.) A nyilaspártiak „felfutó” időszakát pedig 1941-től más dél-szlovákiai településekhez hasonlóan Komáromban és környékén is megtorpanás követte. Ez pedig itt is nagyban összefüggött a Jaross Andor és Imrédy Béla által megalakított pártnak, a Magyar Megújulás Pártjának az 1940. októberi megalakulásával.²³ Mindezt Geöbel Károly komáromi főszolgabíró levele is igazolja, amelyet a főispánnak írt 1943 májusában: „...a komáromi járás területén a Szálasi-féle nyilaskeresztes párt működése egyáltalában nem veszélyes. A párt eddig nem tudott nagyobb tömegekre hatással lenni, – az utóbbi időben pedig még az eddigi működéssel szemben is határozott visszafejlődés állapítható meg, – amennyiben az egyes községekben bejelentett szervezetek körül is legtöbb megszüntette működését és a nyilaskeresztes párttal szemben inkább bizonyos kiábrándulás állapítható meg. Egyedül Gúta községben tapasztalható

18 *Felvidéki Magyar Hírlap*, 1939. június 21. Szvatkó Pál: Felvidéki tapasztalatok, 5. p.

19 Ahogyan azt Filep Tamás Gusztáv a felvidéki közösség által létrehozott identitásáról megfogalmazta, itt „arról a képről van szó, amelyet a szlovákiai magyar ideológusok és publicisták kidolgoztak, illetve 1937–1938-ban véglegesítettek, s amelynek jegyében a kisebbségi közösség egységesülése az Egyesült Magyar Párt zászlaja alatt lezajlott. E szerint az önkép szerint a szlovákiai magyarság egységesebb a magyarországinál, mert a kisebbségi lét, a jogszűkítettség állapota szolidaritásra, az osztálykülönbségek nivellálására készítette”. (Filep 2014, 79. p.) A felvidéki szellemről lásd még: Filep, 2007, 109–132. p.

20 Jaross miniszter a nyilasokról és a zsidókról. 1939. április 25., 2. p.

21 *8 Órai Újság*, 1939. június 7. Nyilasszervezkedés a Felvidéken, 1. p.

22 Ehhez lásd bővebben: Sipos 1970.

23 Imrédy követőivel együtt 1940. október 4-én megalapította a Magyar Megújulás Pártját, amely szélsőjobboldali és zsidómentes Magyarországot hirdetett. A németbarát párt létrehozásában Jaross Andor is részt vállalt, annak helyettes vezetője lett. (Simon 2014, 75–76. p.; Bajcsi 2023b, 18. p.)

még bizonyos érdeklődés a nyilasokkal szemben, – de ott sem történt és történik semmi olyan, ami a legkisebb aggodalomra adhatna okot. Ezzel szemben azonban az Imrédy pártcsoport igen nagymérvű megerősödése állapítható meg, aminek fő oka a mai háborús és közellátási viszonyok és az ezek következtében előállott nehézségek.”²⁴

Simon Attila ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy az MMP népszerűsége járásonként változó volt. Például Kassán Imrédyék mozgalma nem volt túl népszerű, a nyilasok pedig továbbra is konkurenciát jelentettek. (Simon 2014, 77. p.) Egyébként hozzá kell tenni, hogy az MMP elszívta a Nyilaskeresztes Párt szélsőjobboldali politikusait is, valamint egyre inkább vált kormányképes szélsőjobboldali, németbarát erővé. (Paksa 2013, 320. p.) Mindenesetre a háború utáni csehszlovák népbíróság dokumentumai is rámutattak, hogy a komáromi nyilasok körében szintén gyakori volt, hogy a nyilaspárt-nál eltöltött rövidebb időszak után Imrédyék pártjához igazoltak át. Ilyen személy volt például Szalay József fakereskedő, aki előbb a nyilaspárt tagja volt, majd 1942-ben Imrédy pártjához csatlakozott. Ahogyan azt a népbírósági tanúvallomásában leírta, a később még említésre kerülő komáromi nyilaspárti vezető, vagyis „Wojtowicz rossz cselekedetei” miatt döntött amellett, hogy kilép a nyilasok köréből. Szalay azt is hangsúlyozta későbbi vallomásában, hogy a helyi zsidókat segítette a vészkorszak idején.²⁵ A zsidó származású Wilhelm Ármin viszont ezt cáfolta, hiszen tanúvallomása szerint ő is részt vett vagyona megszervezésében.²⁶

Az 1944-es hatalomátvételt követő időszak

Az 1943-as pártgyűlésekre vonatkozó statisztikák szerint a nyilasok továbbra is jelen voltak Komáromban és környékén, meghatározó tényezővé azonban csak 1944 októberétől válhattak.²⁷ Szálasiék 1944. október 16-i hatalomátvételét követően Komárom városában a Nyilaskeresztes Párt megyei központi irodája a Rákóczi utca 18. szám alatt nyílt meg.²⁸ A folyamatos párttoborzás mellett Komárom megyében is rövid idő alatt megtörténtek a helyi tisztviselőcserék. Alapy Gáspár, Komárom polgármestere még 1944. augusztusban kérte nyugdíjaztatását, ezt követően az új városvezető a nyilasokkal szimpatizáló Megay László lett. (Rabi–Szamadó 2014, 32. p.) A nyi-

24 ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno 9 biz./1943. Nyilaskeresztes Párt szervezkedése. Jelentés a főszołgabírótól a főispánnak. 1943. május 31.

25 ŠOBA, Ľudové súdy, OĽS Komárno, 5. doboz, T Ľud 36/45. Szalay József ügye. Kérvény Szalay József a Járási Bíróságnak. Dátum nélkül.

26 ŠOBA, Ľudové súdy, OĽS Komárno, 5. doboz, T Ľud 36/45, Szalay József ügye. Jegyzőkönyv Szalay József ügyében. 1946. augusztus 27.

27 ŠA Nitra, f. ŽK III., 12 biz./1943. Statisztikai lap a gyűlésekről. M. Kir. rendőrség komáromi kapitánysága a főispánnak. 1943. július 4.

28 *Komáromi Lapok*, 1944. október 21. A Nyilaskeresztes Párt közleményei, 2. p.

las hatalomátvételt követően Wojtowicz Richárdot, aki állítólag a felesége unszolására lépett be a nyilaspártba, Komárom, Nyitra-Pozsony, Esztergom és Bars-Hont vármegyék kerületi megbízottjává nevezték ki. (Vadász 1998, 32–33. p.) Wojtowicz helyettesül fiát, ifj. Wojtowiczot, valamint a szintén nyilas Romhányi Árpád bencés tanárt nevezte ki. (Bajcsi 2023c, 175. p.) Nem sokkal később – a sokáig édesapja műhelyében fényképészként működő – ifj. Wojtowicz Richárd lett Komárom vármegye főispánja. Őt egyébként még 1936-ban kilenc évi fogházra ítélték, s miután 1938-ban kegyelemben részesült, a Komáromi Nyilaskeresztes Párt városi, majd megyei vezetőjeként működött.²⁹A Wojtowicz család nevéhez fűződik többek között az Alapy Gáspárral, Komárom egykori polgármesterével való leszámolás is. Ugyanis miután 1939-ben Alapy került a városvezetői pozícióba, Wojtowiczék igyekeztek az ún. „zsrípanamabotrányba” keverni a polgármestert. (Bajcsi 2023c, 176. p.) Alapyt zsidópártolás vádjával 1944 őszén le is tartóztatták. Ennek a személyes bosszún kívül az volt az oka, hogy a keresztény-nemzeti elveket valló Alapy elutasította a náci propagandát és az antiszemita megnyilvánulásokat. (Bajcsi 2020a, 13. p.) Ezért Komárom egykori polgármesterét 1944. október 17-én először a Monostori, majd a Csillagerődbe hurcolták, végül december 21-én Dachaubá deportálták.³⁰ Rajta kívül más prominens helyi vezetőt is elhurcoltak a Csillagerdőbe, pl. Nagy Nándor egykori főispánt vagy a megelőző Komárom járásbeli főszolgabíró, Geöbel Károlyt. (Filep 2007, 269.p.; Bajcsi 2023c, 177.p.; Szarka 2009, 82. p.; Szita 2002, 69. p.) A Wojtowicz családon kívül más fontosabb – komáromi és környékbeli – nyilasok nevét is ismerjük. Rabi Lenke és Számadó Emese a fent említett személyeken kívül még megemlíti Bogyai Józsefet, Kopják Imrét, Óváry Miklóst, ifj. Óváry Józsefet, Szappanos Mihályt, Szapu Mátyást és Szoboszlay Imre szakaszvezetőt, akit egyébként 1945-ben az észak-komáromi bíróság udvarán végeztek ki. (Rabi–Számadó 2014, 37. p.) De a nyilasok közé tartozott például Metka János, Hinora Gyula, Kopják Imre vagy Kurucz János is. (Pokorny 2014, 122. p.) Kurucz például a Komárom-Esztergom vármegyei Nyilaskeresztes Párt titkára volt, a kegyetlenségeiről hírhedtté vált Óváry Miklóssal együtt szervezte meg a Nyilaskeresztes Pártot, melynek titkára lett. Ezenkívül a nyilasfegyveres pártszolgálat megyei vezetőségi tagjaként részt vett komáromi baloldali egyének meggyilkolásában és

---

29 *Komáromi Lapok*, 1944. október 28. Ifj. Wojtowicz Richárd lett Komárom vármegye új főispánja, 1. p. Az 1914-es születésű ifj. Wojtowicz Richárd édesapja Nádor utcai műhelyében helyezkedett el fényképészként. 1936-ban azért tartóztatták le, mivel állítólag a dél-komáromi hírszerzésnek szolgáltatott adatokat. A müncheni egyezményt követően kegyelemben részesült, majd a visszacsatolást követően városvezetői ambíciói voltak. Elképzelései kudarcát követően a megye nyilasainak a vezére lett. (Rabi–Számadó 2014, 32. p.)

30 Egyes információk szerint Alapy már a vagonban elhalálozott, más dokumentumok szerint Dachauban halt meg 1944. december 31-én. (Rabi–Számadó 2014, 82. p.)

üldözésében, zsidóüzletek kifosztásában.³¹ A fent említett komáromi Óváry Miklós, aki nek az eredeti foglalkozása egyébként szabósegéd volt, az egyik legkegyetlenebb nyilas fegyveres pártszolgálat-vezető, majd 1944 végén és 1945 elején a Komárom-Esztergom vármegye nyilas Nemzeti Számonkérő Szék vezetője volt. Miklós Imre a nép-bírói eljárás keretein belül azt állította Óváryról, „hogy egy esetben a nevezett egy zsidótranszportot kísért el Budapestre, és az útközben elfáradt zsidókat az útszélen sajátkezűleg agyonlőtte. Az így kísért zsidó egyének minden értéktárgyait elszedte és magának megtartotta. Az elfogott vörös partizánokat a legkegyetlenebb kínzásokkal igyekezett vallomásra bírni, hogy a többi társaik hol vannak. Így pl. Fehérvári László elfogott partizán bajtársamat az elfogása után rettenetesen megverte, nyelvét kitépte, füleit levágta, nemi szervét levágta, és a szájába dugta. Nevezett bele is halt a kínzásokba”.³² Metka Antal szerint ő szervezte meg Komáromban a fegyveres pártszolgálatot, amelyet azzal a 250 szabolcsi nyilassal egészített ki, akiket a megbízhatatlannak ítélt komáromi nyilasok miatt azért rendeltek a városba, hogy a parancsokat végrehajtsák. Óváry tehát velük együtt rendszeresen kijárt „partizánvadászatra” a Duna környékére. Az ilyen alkalmakkor elfogott „partizánokat” és zsidókat kivégeztette. Az 1948-ban Nyugatra menekült Óváry Miklós Miklós Imre vallomása szerint 1944 végén és 1945 elején mintegy 650 gyilkosságot hajtatott végre Komáromban és környékén.³³

A helyi nyilasvezetők rögtön hatalomra kerülésük után, vagyis 1944 őszén összegyűjtötték a zsidó, valamint a roma lakosságot, akiket a rendszer más ellenségeivel (a Horthy-korszak politikusai, baloldali egyének, zsidókat segítő egyházi személyek stb.) együtt a Monostori és/vagy a Csillagerődbe hurcoltak, majd deportáltak. Egy 1944. november 22-i jelentés arról számolt be, hogy a Csillagerődben 3000 fogoly tartózkodik. (Rabi–Számadó 2014, 79. p.) Másokat, például a – többségében kikeresztelkedett – júniusi deportálásuktól megmenekült komáromi zsidóság jó részét pedig a városközpontban található Zichy-palotában megkínózták, majd meggyilkolták. Sokakat pedig a Dunába vagy a Vág folyóba öltek. „A nyilasok által elkövetett gyilkosságokban azok különös kegyetlensége, a kiszolgáltatott emberekkel való embertelen bánásmód a megdöbbentő. A Dunába lövések, télen a jégalá fojtások képezték ezeknek az elállati-asodott lényeknek az aljas szórakozását. Ezekre a cselekedetekre általában 1944

31 Klapka György Múzeum (A továbbiakban: KGYM) Helyismereti Gyűjtemény. Győri Népügyészség. Kurucz János ügye. 18499/1948 Tanúvallomási Jegyzőkönyv Kurucz János gyanúsított elleni bűnjegyében. (Miklós Imre vallomása) 1948. május 14.

32 KGYM Helyismereti Gyűjtemény. Győri Népügyészség. 18.0102/1948 Óváry Miklós ügye. Tanúvallomási Jegyzőkönyv Óváry Miklós gyanúsított elleni bűnjegyében. (Miklós Imre vallomása) 1948. május 14.

33 KGYM Helyismereti Gyűjtemény. Győri Népügyészség. Óváry Miklós ügye. 18102/1948 Jelentés. Magyar Államrendőrség Budakörnyéki Járási Kapitánysága. Államvédelmi Osztály. 1948. május 22.

végén és 1945 elején került sor” – olvashatjuk Rabi–Számadó írásában. (Rabi–Számadó 37. p.) Raab Ferenc szerint a nyilasok által megkínzott zsidók száma minimálisan 114 fő volt, akiknek az emlékéket a komáromi zsidó temetőben felállított tömegsír őrzi.³⁴

Végjáték

Komáromot a szovjet csapatok már 1945 januárjában megközelítették, a várost azonban csak 1945. március 28-án „szabadította fel” a 2. Ukrán Front és a szovjet dunai flotta. (Michela 2015, 86. p.) Ezzel együtt ebben az időszakban még mindig voltak olyan helyiek, akik csupán az utolsó pillanatban csatlakoztak a Nyilaskeresztes Párthoz. Ők azonban nagyrészt félelemből léptek a nyilasok közé, például abban bízva, hogy a pártba való belépés után nem viszik el őket a német harctérre. Közéjük tartozott az órszójfalusi Molnár Béla is, aki 1945. február 14-én lett a nyilaspárt tagja.³⁵

A város 1945. tavaszi „felszabadítását” követően az egykori komáromi nyilasok egy része ismét a kommunisták köréhez csatlakozott. A korábban szélsőbaloldali elveket valló, nemesócsai származású Földes József, aki egy időben maga is a nyilaspárt tagja volt, a járási népbírósághoz írt kérvényében rámutatott, hogy a kommunista párt 1945 tavaszán megtartott komáromi gyűlésének tagjai közül sokan egykori nyilasok voltak.³⁶

A járási székhelyeken 1945 májusát követően megalakult népbíróságok által a komáromi nyilasok egy részét is bíróság elé állították.³⁷ A csehszlovák kormány és a Szlovák Nemzeti Tanács a felvidéki területeken élő magyarok nagy részét nyilasszimpatizánsnak definiálta (akik közül egyébként sokan „horthysták” voltak), s ilyen módon kb. 150 ezer magyar elítélését várta. (Vadkerty 2008, 9. p.) A nyilas vádlottak egyik csoportjába a bizonyítottan kegyetlenkedő, helyi tisztségeket ellátó személyeket sorolták, közülük sokakat halálbüntetéssel sújtottak. Közéjük tartozott a fent említett, egyébként „hóhérként” emlegetett Szoboszlay Imre is, akit 1945. október 27-én golyó által végezték ki. (Vadkerty 2008, 9. p.) Ugyanakkor a kegyetlenkedők (pl. a szintén halálra ítélt ifj. Wojtowicz Richárd) másik részének – a Csehszlovákiában és Magyarországon is zajló népbírósági perek általi – felelősségre vonására azért nem kerülhetett sor, mert

34 A nyilasok által megkínzott zsidó áldozatok emlékművét szeptember 26-án leplezték le a komáromi temetőben. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár. Fond: XIX. A 9/6. doboz. Raab Ferenc: Templomok a Duna partján (visszaemlékezés, fotók). 1983. november 4., 36. p.

35 ŠOBA, Ludové súdy, OLS Komárno, 5. doboz, T Lud 37/45 Molnár Béla ügye Biztonsági jelentés a Járási Megbízott Hivataltól. 1945. május 18.

36 ŠOBA, Ludové súdy, OLS Komárno, 5. doboz, T Lud 10/45, Földes Vince ügye. Sürgős kérvény Földes Vincétől a Járási Bíróság részére. Dátum nélkül.

37 Ehhez lásd: Vadkerty 2007, 91. p.

időközben Nyugatra menekültek. Az ún. „alvó párttagok” jelentékeny részét pedig, akik 1940 körül csupán rövidebb ideig voltak a párt tagjai, néhány hónap vagy év letöltendő börtönbüntetésre ítélték.³⁸ De akadtak köztük olyan vádlottak is, akiket felmentettek vagy nyilvános megfedezésben részesítettek.

Források

Levéltárak, gyűjtemények

Fond Hlavnoslúžnovský úrad Komárno (A komáromi főszolgabírói hivatal fondja)

Fond Municipálne mesto Komárno (Komárom törvényhatósági jogú város fondja)

Klapka György Múzeum (KGYM) Helyismereti Gyűjtemény

Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, Fond: XIX. A 9/6. doboz.

Raab Ferenc: Templomok a Duna partján (visszaemlékezés, fotók). 1983. november 4.

Štátny archív Nitra (Nyitrai Állami Levéltár) – fond Komárňanská župa III. (Komárom Vármegye fondja)

Štátny archív Nitra, Pracovisko Archív Komárno (Nyitrai Állami Levéltár Komáromi Fióklevéltára)

Štátny oblastný archív Bratislava (Állami Területi Levéltár, Pozsony), Ľudové súdy, Okresný Ľudový Súd – Komárno (Járási Népbíróság – Komárom)

Sajtó

Felvidéki Magyar Hírlap, 1938–1939

Komáromi Lapok, 1938–1944

Magyarság, 1938–1940

8 Órai Újság, 1938–1940

Szakirodalom

Bajcsi Ildikó 2023a. Andor Jaross – stvorený hrdina „prinavrátenej” Hornej zemi. In Katarína Ristveyová (ed.): *Hrdinstvo a násilie počas 2. svetovej vojny*. Banská Bystrica, Múzeum Slovenského národného povstania, 157–175. p.

Bajcsi Ildikó 2023b. „Az új életnek útjában áll a zsidóság.” Jaross Andor és a zsidókérdés (1938–1944). Clio Műhelytanulmányok, 1. sz. https://www.clioinstitut.hu/_files/ugd/198ee4_6af3cdbee014477e9523132135e4ef20.pdf. Utolsó letöltés: 2024. 04. 20.

Bajcsi Ildikó 2023c. *Nemzethűség és őrségváltás. A komáromi és környékbeli zsidóság jogfosztása (1938–1944)*. Budapest, Múlt és Jövő–Clio Intézet–Impulzus.

Bajcsi Ildikó 2020a. Polgármesteri székből a marhavagonba. In Czókos Gergely–Kiss Réka–Máthé Áron–Szalai Zoltán (szerk.): *Magyar hősök. Elfeledett életutak a 20. századból*. Mathias Corvinus Alapítvány–Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 10–17. p.

Bajcsi Ildikó 2020b. *Regionális konfliktusok és elítélő szerveződés az első bécsi döntést követően Komáromban és a Komáromi járásban*. Clio Műhelytanulmányok, 2. sz. https://www.clioinstitut.hu/_files/ugd/198ee4_6af3cdbee014477e9523132135e4ef20.pdf

38 Ehhez lásd: Vadkerty 2008, 9. p.

- cliointitute.hu/_files/ugd/198ee4_e87fa85e42554e25909429489cdbbe1a.pdf.
Utolsó letöltés: 2024. 04. 12.
- Filep Tamás Gusztáv 2007. A „felvidéki szellem”-ről és utóéletéről. *Limes*, 2. sz. 109–132.
- Filep Tamás Gusztáv 2014. *Agorák kora. Tanulmányok, esszék, cikkek*. Somorja–Budapest, Méry Ratio–Kisebbségekért–Pro Minoritate Alapítvány.
- Michela, Miroslav 2015. *Város a Határon. Útikalauz egy eltűnt zsidó közösség történetéhez*. Bratislava, Nadácia Milana Šimečku.
- Paksa Rudolf 2010. Fajvédők, nyilasok, hungaristák a nemzetiségi kérdésről. *Limes*, 2. sz. 31–38. p.
- Paksa Rudolf 2013. *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója*. Budapest, MTA BTK TTI–Osiris.
- Pokorny Gábor 2014. Nyilas kötődésű személyek Komáromban és Szőnyben. A komáromi zsidóság története a holokauszt idején. In Számadó Emese (szerk.): *„Ezt a hazát tehát elvesztettem”. A holokauszt komáromi eseményei*. Komárom, Klapka György Múzeum, 15–46. p.
- Raab Ferenc 1996. *A komáromi zsidók múltja és jelene*. Komárom, KT Kiadó.
- Rabi Lenke–Számadó Emese 2014. A komáromi zsidóság története a holokauszt idején. In Számadó Emese (szerk.): *„Ezt a hazát tehát elvesztettem”. A holokauszt komáromi eseményei*. Komárom, Klapka György Múzeum, 15–46. p.
- Rabi Lenke – Számadó Emese 2014. Csillagerőd. In: Számadó Emese (szerk.): *„Ezt a hazát tehát elvesztettem”. A holokauszt komáromi eseményei*. Komárom, Klapka György Múzeum, 78–118. p.
- Ristveyová, Katarína–Hruboň, Anton 2021. „Árijci, všetci pod jedu strechu!” Fašistické pokúšania maďarskej menšiny na Slovensku. In Hruboň, Anton a kol.: *Fašizmus náš slovenský. Korene, podoby a reflexie fašizmu na Slovensku (1919 – 1945)*. Bratislava, Premedia, 202–218. p.
- Sallai Gergely 2008. *„A határ megindul, az ország nagyobb lesz...” A csehszlovákiai magyar kisebbség és Magyarország kapcsolatainak diplomácia-, politika- és társadalomtörténeti vizsgálata az 1938. évi csehszlovákiai válságtól Kárpátalja Magyarországhoz csatolásáig (1938. május – 1939. március)*. Doktori Disszertáció. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történettudományi Doktori Iskola. <https://mek.oszk.hu/08400/08417/08417.pdf>. Utolsó letöltés: 2024. február 20.
- Simon Attila 2010. *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Simon Attila 2014. *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei*. Budapest, Jaffa Kiadó.
- Simon Attila 2008. *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Sipos Péter 1966. Az Imrédy-kormány válsága és bukása. *Történelmi Szemle*, 1. sz. 42–84. p.
- Sipos Péter 1970. *Imrédy Béla és a Magyar Megújulás Pártja*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Szarka László 2009. Starosta Komárna Gáspár Alapy (1880–1945) – obeť maďarského nacizmu. The Mayor of Komárno Gáspár Alapy (1880–1945) – a Victim of Hungarian Nazism. In Žiak, Miloš–Nižňanský, Eduard–Snopko, Ladislav–Krajmerová, Eva (össze-

áll.): *Park ušľachtilych dušľ. Zv. 3.* Bratislava, Izraelská obchodná komora na Slovensku, 64–87. p.

Szita Szabolcs 2002. *A komáromi deportálás 1948 őszén.* Budapest, Magyar Auschwitz Alapítvány–Holocaust Dokumentációs Központ.

Vadász Ferenc 1998. *A véres huszadik.* Budapest, Budakönyvek Kft.

Vadkerty Katalin 2007. Néhány adat a szlovákiai népbíróságok történetéből. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 3. sz. 87–97. p.

Vadkerty Katalin 2008. Vádak, vádlottak, ítéletek. A szlovák népbíróságok történetéből. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2. sz. 3–13. p.

ILDIKÓ BAJCSI

ARROW CROSS IN AND AROUND KOMÁROM (KOMÁRNO) AFTER THE FIRST VIENNA AWARD

This study aims to provide a detailed exploration of the Arrow Cross movement in southern Slovakia. In particular, it examines the history of the Arrow Cross movement in and around Komárom (Komárno) between 1938 and 1945, i.e. its actions in the so-called “Hungarian times” following the First Vienna Award of 2 November 1938. It is clear from archival documents and opposition press articles that the Arrow Cross movement had already begun to organise in the Upper Lands immediately after the annexation. After the ‘return’ of Hungary, Arrow Cross ideas also spread among the inhabitants of Komárom and its environs, and the economic difficulties of the town played a part in this. By the end of 1940, along with the central party organisation in Komárom, Arrow Cross party offices were established in the municipalities of the district. Arrow Cross ideas were also popular in the city among former communists, who saw the Arrow Cross party as representing workers’ interests. Many of them, however, soon became disillusioned with the party and joined the next far-right Hungarian Renewal Party (Magyar Megújulás Párt), of which Andor Jaross was one of the leaders, which was founded in October 1940. It was only after 16 October 1944 that the Arrow Cross could become a dominant factor in the town. Shortly after the Szálasi coup, there were also exchanges of officials and acts of terror against ‘enemies’ of the regime in and around Komárom.